

isti'mâli'l-muḥallâ ve'd-dîbâc (a.g.e., VIII, 379).

Kennün'un diğer bazı eserleri de şunlardır: *Hâşiye 'alâ kavlin li's-Şeyḫ Ḥalîl* (Fas, ts., 1300), *Takḫyîd fimâ yelzîmü'l-kāḏî min mesû'ili'l-kāzâ'* (Fas 1324), *Cevâb 'an su'âl fi'n-nüḫûz* (Fas 1307, 1320), *Şerḫu Sîreti İbn Fâris, Nüzhetü'l-elbâb ve'l-esmâ' fi'l-ḥazâz 'ale'z-zikri's-şer'iyyi'n-nâfi' bi'l-icmâ' ve't-taḫzîr mine'r-rakḫsi ve simâ'i ehli'z-zünûbi ve'l-ibtidâc, İhtîşâru Risâleti Ḥasan b. 'Alî el-Uceymi el-Mekki fi şuruḫi'l-e'immeti's-şûfiyye* (Kettânî, I, 449; yazması için bk. Muhammed Haccî, s. 222; son iki eser şer'î esaslara aykırılık taşımayan tasavvuf anlayışı ve uygulamalarıyla ilgilidir). Brockelmann, Kennün'un isim zincirini yanlış yazdığı gibi başkalarına ait bazı eserleri de ona nisbet etmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 590, 716, 955, 966; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 886; Zirikî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), VII, 94; Abdullah Kennün, *en-Nübûgu'l-Mağribî fi'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1395/1975, I, 306, 307-309; a.m.f., *Muḥammed b. el-Medenî Kennün* (*Mevsû'atü meşâhiri ricâlî'l-Mağrib*, V içinde), Kahire-Beyrut 1414/1994; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'lâm*, VII, 54-58; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḫâris*, I, 449, 497-498; II, 744, 1113; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıḫhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 182-183; Menûni, *Mezâhiru yaḫazâti'l-Mağribî'l-ḥadîs*, Beyrut 1405/1985, II, 371; a.m.f., *el-Meşâdirü'l-Arabiyye li-târîhi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 137, 141, 153-154; Muhammed Haccî, *Fihrisü'l-Hizâneti'l-ilmîyyeti's-Şubeyhiyye bi-Selâ*, Küveyt 1406/1985, s. 85, 102, 222, 415; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Maḫbû'âtü'l-ḥaceriyye fi'l-Mağrib*, Rabat 1406/1986, s. 25, 29, 30, 32, 34, 36, 40, 44, 53, 54, 58; İdrîs b. el-Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḫbû'âtü'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 63-65; M. Felâh el-Alevî, *Câmî'u'l-Ḳaraviyyîn ve'l-fikrû's-Selefi: 1873-1914*, Dârülbeyzâ 1994, s. 11-101, 120, 146, 158; Haccî, *el-Fikrû's-sâmi fi târihi'l-fıḫhi'l-İslâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, IV, 353, 361-363; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *İthâfû'l-mü'tâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ḳarni's-şâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 288-289; İbrâhîm el-Vâfi, *ed-Dirâsâtü'l-Ḳur'âniyye bi'l-Mağrib fi'l-ḳarni'r-râbi' 'aşer el-ḥicri*, Dârülbeyzâ 1420/1999, s. 197-198; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıḫh ve uşûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1420-25/1999-2004, I, 105; VIII, 379; X, 759; XI, 307; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullah Kâmil el-Kettânî v.dğr.), Dârülbeyzâ 1427/2006, II, 412-413; III, 74; Ahmed Bükârî, *el-İḫyâ' ve'l-tecdîdüş-şûfi fi'l-Mağrib*, Muhammediye 1427/2006, I, 126-127; II, 75, 77; III, 32-34; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *Neşrû'l-cevâhir ve'd-dürer fi 'ulemâ'i'l-ḳarni'r-râbi' 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1477-1478; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye fi ḫabaḳâti'l-Mâlikiyye* (nşr. Ali Ömer), Kahire 1428/2007, II, 484-485; Abdüsettar b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, *Fejzû'l-melikî'l-vehhâbi'l-*

müte'âli bi-enbâ'i evâ'ili'l-ḳarni's-şâlis 'aşer ve't-tevâli (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, III, 1759-1760; İbn Zeydân, *Mu'cemü ḫabaḳâti'l-mü'elliḫin 'alâ 'ahdi devleti'l-Aleviyyîn* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Beyrut 1430/2009, II, 297-300; Muhammed Merzâk, "Gennün", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6829; Mustafa el-Bûinânî – Abdülazîz b. Abdülcelîl, "Gennün, Muḥammed b. Medenî", a.e., XX, 6833.

▲ AHMET ÖZEL

KESE

Osmanlı maliyesinde bir değer ölçüsü ve üst hesap birimi.

Sözlükte "küçük torba, kumaş ve meşin kılıf" anlamındaki Farsça **kîse** kelimesi malî kayıtlarda para çeşitlerinin belirli bir miktarını belirten terim olarak yer almıştır. Bunun yanında **torba** kelimesi de geçer. XVI. yüzyılda kese yerine zaman zaman **surre** de kullanılmıştır. Bu tabir "içine para konulan muhafaza" anlamından

hareketle zaman içinde değer ve servetin bir ölçüsü haline gelmiştir. Değer ölçüsü olarak paraların yalnızca nominal değerini değil aynı zamanda yaklaşık reel değerini de belirtir ve paranın değeri düştüğünde kesedeki para miktarı artar. Meselâ 1 kese akçe, 1074 (1663) yılında 40.000 ve 50.000 akçeye tekabül etmekteydi. Aynı para cinsi için farklı kese miktarının kullanılmasında tedavülde eski ve çil akçenin birlikte bulunmasından kaynaklanmaktaydı.

Osmanlılar'ın malî teşkilâtını aldığı İlhanlılar'da da keseye benzer bir terim mevcuttu. İlhanlılar'da "bi-hisâb-ı kîse" yerine "bi't-tümen" ifadesi kullanılmakta olup 10.000 dinar, 1 tümen kabul edilmekteydi. Osmanlılar'da her para çeşidinin farklı miktarları kese ile ifade edilmekle birlikte altın paralar için bu miktar sabit olup ancak yarım altın paralarda bir kesedeki sikke miktarı yarıya düşmekteydi. Gümüş paralar için bu miktar farklılık

Osmanlılar'da muhtelif paraların kese miktarları ve karşılıklarını gösteren tablo¹

Tarih	Kîse-i hasene (altın, sikke)	Kîse-i Rûmî (Esedî kuruş, adet)	Kîse-i mangır (adet)	Kîse-i divânî ² akçe (adet)	Kîse-i Mısıri para (adet)
Fâtih ve II. Bayezid dönemi 855-918 (1451-1512)	10.000			30.000	
923 (1517)	10.000			30.000 ve 50.000	
955 (1548)	10.000			600.000	
1003 (1595)	10.000			30.000 ve 50.000	
1007 (1598)	10.000			50.000	
1030 (1621)	10.000	500		1.200.000	
1067 (1656)	333 ve 1/3	833 ve 1/3		60.000	25.000
1071 (1660)		500		40.000	
1074 (1663)				40.000 ve 50.000	
1086 (1675)				50.000 ve 60.000	
1087 (1676)	10.000	545,5			
1089 (1678)		500			20.000
1091 (1680)				40.000 ve 50.000	
1097 (1686)		500		60.000	
1099 (1688)				50.000	
1109 (1688)			12.000	6.000	
1100 (1689)			12.000	12.000	
1102 (1691)		500		50.000	
1204 (1789)		416,5 ve 20 akçe		50.000	
1234 (1819)		500		60.000	20.000
1237 (1822)		625		60.000	25.000
1289 (1872)		416,65		50.000	
1289 (1872)		500		60.000	

Not: 1. Koyu yazılı rakamlar bir kesedeki para miktarını, normal yazılanlar ise karşılıklarını göstermektedir.

2. Kîse-i divânî 1070'li (1660) yıllarda kullanılmaya başlanmış olup daha önceleri yalnızca "kese" kullanılmaktaydı.

göstermekteydi. Kese hangi para cinsi için kullanılmaktaysa o paranın ismiyle birlikte "kîse-i kâmil, nakdiye-i çil kese, filori kese, kîse-i hasene, kîse-i Rûmî, kîse-i Mısırî, kîse-i mangır, kîse-i dîvânî, kese kâime" şeklinde kaydedilirdi. Hangi para türünün kullanıldığı genellikle "kese Esedî kuruş", "kese mangır" diye belirtilirdi. Kese kelimesi içindeki para miktarından ve cinsinden bağımsız olarak "kese akçe" şeklinde de kullanılmıştır. XVII. yüzyılda kese çeşitliliği hayli fazlaydı. XVIII. yüzyılda akçe için kîse-i dîvânî ve kuruş için kîse-i Rûmî tabiri yaygınlaştı. Kîse-i dîvânî ilk defa 1079-1080 (1668-1669) tarihli bütçede geçer. Bu tabir, divanî akçe kaynaklı olup 50.000 adedi bir kese kabul edilen ve divanda ihraç olunan akçeden gelmekteydi. Kîse-i Rûmî ise XVIII. yüzyıl başlarında Esedî kuruş için kullanılmaya başlandı. Ancak 500 Esedî kuruşun bir kese olarak kabul edilmesi Kanûnî Sultan Süleyman devrinin (1520-1566) ortalarına kadar gitmektedir. Bunun dışında kayıtlarda keseye Osmanlı para birimi olan akçe ve kuruşun üstünde bir hesap birimi olarak da rastlanır. Kesenin hesap birimi olması uygulamada kullanılmasından kaynaklanmıştır. Paralar genellikle meşin keselerde muhafaza edilir ve kese hesabıyla torbalara konulup ağzı mühürlendikten sonra demir sandıklara yerleştirilerek taşınırdı. Bu sandıklar ölçü birimi ifade etmekte olup meselâ dört kese sikke-i hasene ya da iki Mısırî kese bir sandığa konulmakta, ayrıca sandık hesabı da yapılabilmekteydi. Beş sikke-i hasene sandığı bir at arabasıyla nakledilirdi.

Üst hesap birimi anlamıyla kese hesabı bütçelerde de görülmektedir. Meselâ 900-901 (1494-1495) tarihli bütçe icmalinde 30.000 akçe bir kesedir. İlk defa 1017-1018 (1609-1610) yılı bütçesinde altına endekslî kese hesabı kullanılmıştır. XVII. yüzyılda para birimi akçe olduğundan bütçelerde genellikle divanî kese birimi esastı. Bütçeler maliye kalemleri temelinde akçe üzerinden yapılır, ardından kese hesabına çevrilirdi; küsur ise akçe olarak kaydedilirdi. XVIII. yüzyılda para birimi olarak kuruş öne çıktığından hesapları kuruş üzerinden yapılır, daha sonra Rûmî kese hesabına çevrilip küsur kuruş diye kaydedilirdi. Bu uygulama Tanzimat döneminin sonuna kadar devam etti. Daha sonra artık para birimi önemli görülmediğinden kese fazlası kuruş kaydedilmeyip kuruşa endekslî kese hesabı bütçeler dahil maliye kayıtlarında kullanılmaya başlandı. 1293 (1876) yılından itibaren kese teriminin bütçeler-

de kullanımından vazgeçilmesine rağmen malî kayıtlarda devam etti. 1327'de (1909) kese akçe, kese kâime, kese riyal veya yalnız kese olarak bu tabire rastlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, AE.SS.ÜL.II, nr. 21/2164; BA, BEO, nr. 2404/180261; BA, C.SM, nr. 33/1663, 48/2417; BA, D.BRZ, nr. 20611; BA, D.BŞM, nr. 569/10; BA, İE.DRB, nr. 2/161; BA, KK, nr. 1809, 1864, 1954, 1997, 2000, 2724; BA, MAD, nr. 10736, 22249; BA, TT, nr. 232M; BA, Y.EE, nr. 36/49, 54/104, 55/140, 137/52; T.SMA, Defter, nr. 6.0001, 2007.0001, 5227.0001, 2588.0001, 5257.000, 7273.0001, 9562.0001, 9735.0002; Abdullah b. Muhammed el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye* (nşr. W. Hinz), Wiesbaden 1952, s. 154; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 372; II, 453; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-beyân fi Kavânin-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, s. 89; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 183; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 1999, s. 105, dipnot 21; Ömer Lütfi Barkan, "1079-1080 (1669-1670) Mâlî Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi ve Ekleri", *İFM*, XVII/1-4 (1955-56), s. 225-303.

BAKİ ÇAKIR

KESKİN, Muhammed Şirin

(1920-2009)

Arap dili ve edebiyatı,
tefsir ve fıkıh âlimi.

Molla Muhammed Şirin, Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Nivelâ (Çizimli) adlı dağ köyünde ilim ehli bir aile içinde doğdu. Babası Molla Yahyâ Hâzin müderrisi, köyünde kendi işlerini görürken talebe de okuturdu. Annesi, bölgenin ileri gelen âlimlerinden Şeyh Abdurrahman Şâvirî'nin (Cündüz) kız kardeşi Fâtîma Hanım olup oğlunun dersleri ve terbiyesi hususunda titiz davranmıştır. Muhammed ilk eğitimini babasından aldı. Ağabeyi Molla Abdülhâdî'den, ayrıca bölgedeki medreselerin hocalarından ders okudu. Bunlar, Kurtalan ilçesinin Kayabağlar (Zokayd) köyüne nisbet edilen Şeyh Cüneyd ve kardeşi Şeyh Fudayl Zokaydî, Molla Resûl'ün oğlu Muhammed Zokaydî, Molla Ali Zokaydî, Torikli Molla Abdurrahman, Molla İsmâil Milhatî, Siirtli Molla Said, Şeyh Takıyyüddin Nurşîni ve torunu Şeyh Ziyâeddin, Şeyh Muhammed Bâki Nurşîni ve en son dayısı Şeyh Abdurrahman Şâvirî olup ondan ve babasından icâzet aldı. Müderrisler yanında meşâyih-ten de eğitim gördüğü için ilmi derinlikle tasavvufî neşveyi birleştirdi. Kardeşleri Hasan, Said ve Bahaddin ile oğulları Abdülhafid (Abdülhafız) ve Abdullah kendisinden icâzet alan öğrencilerdendir. Muhammed Şirin hayatı boyunca resmî görev almadı, fahrî imamlık ve müderrislik yaptı. Şeyh

Muhyiddîn-i Basretî Medresesi olarak da bilinen Hüseyniye Medresesi başta olmak üzere Siirt ve Van illerinin çeşitli köylerinde imamlık ve müderrislik görevinde bulundu. İki kızı ve iki oğlu olan Molla Şirin 1 Temmuz 2009 tarihinde vefat etti. Kabri Siirt'tedir.

Eserleri. 1. Şerî'atâ Şîrin tercümâ Minhâcü't-î-tâlibîn. Ebû Zekeriyâ en-Nevevî'nin Şâfiî fıkıhına dair *Minhâcü't-î-tâlibîn* adlı eserinin Kürtçe tercümesidir. Hacimli bir ciltten oluşan eserde Arapça metinle Arap harfleriyle Kürtçe tercümesi yer almaktadır. **2. Tefsîrâ Şîrin** (I-II, Diyarbakır 2008). Bu da Arap harfleriyle yazılmış Kürtçe bir tefsir olup müellif 1980'de yazmaya başladığı eserini 1988'de tamamlamıştır. Eser muhteva ve üslûp bakımından *Tefsîrû'l-Celâleyn*'e benzemektedir. Mehmed Said Özervarlı "Molla Muhammed Şîrin ve Tefsîrâ Şîrin'in Tahliili" adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2013, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). **3. Tafsilü'l-merâm li-şerhi'l-ebiyâti ve'l-enzâm** (İstanbul, ts. [Yâsîn Yayınevi]). Müellif *Şerhu Şîrân* olarak da bilinen bu eserini otuz yaşında yazmaya başlamış, altmış yaşında iken tamamlamıştır. Eserin matbu nüshasında müellif olarak yanlışlıkla onu dizen ve baskıya hazırlayan Şeyh Nasreddin el-Mardîni gösterilmiştir. Eserde, Arapça öğretiminde medreselerde okutulan yedi meşhur kitapta gerek anlam gerekse i'rab yönünden zor olan beyitlerin i'rabı ve açıklaması yapılmıştır. Bu eserler sırasıyla şunlardır: **a) Şerhu ebyâti Şerhi'l-Muğni** (s. 5-24). Çârperdi'nin *el-Muğni fi 'ilmi'n-naḥv* adlı eserine öğrencisi Muhammed b. Abdürrahîm el-Ömerî el-Meylânî'nin yazdığı şerhteki bazı beyitleri açıklar. **b) Şerhu ebyâti's-Sa'dîni** (s. 25-46). İzzeddin ez-Zencânî'nin *el-İzzî fi't-taşrif* adıyla bilinen sarf kitabı için Sa'deddin et-Teftâzânî'nin kaleme aldığı *Şerhu Taşrifî'z-Zencânî*'deki bazı beyitlerin açıklaması ve i'rabıdır. **c) Şerhu ebyâti Hallü'l-me'âkîd** (s. 47-74). İbn Hişâm en-Nahvî'nin *Ḳavâ'idü'l-i'râb*'ına Şemseddin Sivâsî'nin yazdığı *Hallü me'âkîdî'l-Ḳavâ'id*'deki bazı beyitlerin açıklamasıdır. **d) Şerhu ebyâti Sa'dullâhi'l-kebir** (s. 75-102). Zemahşerî'nin *el-Ünmûzec fi'n-naḥv* adlı muhtasarına Sa'deddin Sa'dullah el-Berdaî'nin *Ḥadâ'îku'd-deḳâ'ik* adıyla yazdığı şerhteki bazı beyitlerin açıklamasıdır. **e) Şerhu ebyâti'n-Netâyic** (s. 103-118). Birgivi'nin *İzhârü'l-esrâ fi'n-naḥv*'i için Adalı Şeyh Mustafa'nın *Netâyicü'l-efkâr* adıyla kaleme aldığı şerhte-